

RIKSDAGENS JUSTITIEOMBUDSMAN

RIKSDAGENS
JUSTITIEOMBUDSMANS
BERÄTTELSE
ÅR
2016

Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Innehåll

3.3	Rättigheter för personer med funktionsnedsättning	70
3.3.1	Specialuppdraget avseende skyddet av rättigheterna för personer med funktionsnedsättning	70
3.3.2	Uppgifterna som oberoende mekanism	70
	<i>Justitieombudsmannen</i>	70
	<i>Människorättscentret</i>	71
	<i>Funktionsnedsättningsgruppen</i>	72
	<i>Internationellt samarbete</i>	72
3.3.3	Verksamhetsmiljö och aktuella lagstiftningsprojekt	73
3.3.4	Laglighetsövervakning	74
	<i>Klagomål</i>	74
	<i>Inspektionsbesök</i>	75
	<i>Observationer som gällde rättigheterna för personer med funktionsnedsättning under andra inspektionsbesök</i>	76
	<i>Utlåtanden</i>	77
3.3.5	Framställningar	77
	<i>Tillgänglighet i restaurangvagnen</i>	77
	<i>Kravnivå i tolkuppdrag</i>	78
	<i>Återbetalning av förmåner</i>	79
3.3.6	Övriga avgöranden	79
	<i>Brister vid framtagning av lagstadgade serviceplaner och specialomsorgsprogram</i>	79
	<i>Fördröjningar och felaktigheter i besluts- och handläggningsprocesser</i>	80
	<i>Brister i hur tjänster eller skolgång har ordnats</i>	82
	<i>Bemötande och begränsningsåtgärder</i>	83

3.3

Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

3.3.1

SPECIALUPPDRAGET AVSEENDE SKYDDET AV RÄTTIGHETERNA FÖR PERSONER MED FUNKTIONSNEDSÄTTNING

Finland ratificerade FN:s konvention och fakultativa protokoll om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (CRPD), nedan konventionen, den 10 juni 2016. I och med ratificeringen fick JO ett nytt specialuppdrag som regleras i lagen om riksdagens justitieombudsman. Riksdagens justitieombudsman, Människorättscentret och dess människorättsdelegation har hand om uppgifterna enligt artikel 33.2 i konventionen.

Konventionens syfte är att främja, skydda och säkerställa det fulla och lika åtnjutandet av alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter för alla personer med funktionsnedsättning och att främja respekten för deras inneboende värde. De ledande principerna i konventionen är tillgänglighet och icke-diskriminering. I konventionen betonas att personer med funktionsnedsättning har rätt till självbestämmande och ska få delta i beslutsfattande som berör dem.

3.3.2

UPPGIFTERNA SOM OBEROENDE MEKANISM

Uppgiften att främja, övervaka och skydda rättigheterna för personer med funktionsnedsättning är ett arbete som involverar alla vid människorättsinstitutionen. Begreppen främja och skydda är ett etablerat sätt att formulera förpliktelser och uppgifter i anknytning till de mänskliga rättigheterna i FN:s dokument. Begreppet främja avser i konventionen framåtriktade, aktiva insatser så-

som handledning, rådgivning, utbildning och informationsspridning. Begreppet skydda ålägger m.m. staten att se till att de mänskliga rättigheterna inte kränks av tredje man. Begreppet övervaka avser att sammanställa praktiska erfarenheter om förpliktelserna i handikappkonventionen och att använda informationen så att förpliktelserna ska kunna fullföljas bättre.

Justitieombudsmannen

JO skyddar, främjar och övervakar att konventionen genomförs, inom ramen för sina befogenheter. JO har i uppdrag att utöva laglighetskontroll över den offentliga makten och att övervaka att de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna tillgodoses (skydda). Över tiden har JO:s arbete även fått en främjande betoning. I samband med klagomål eller inspektionsbesök försöker JO allt oftare vägleda myndigheten eller den övervakade parten till ett lämpligt och lagenligt tillvägagångssätt. Laglighetskontroll och övervakning går hand i hand i JO:s arbete. Då JO inom ramen för sin laglighetskontroll gör observationer om missförhållanden som gäller rättigheterna för personer med funktionsnedsättning utgör detta också övervakning, genom att JO därmed observerar hur förpliktelserna enligt konventionen fullföljs i verkligheten.

Laglighetsövervakningen genomförs till största del genom att JO undersöker klagomål. JO inleder också undersökningar på eget initiativ och utför inspektionsbesök. Förutom laglighetskontrollen fungerar JO även som det nationella besöksorgan som avses i det fakultativa protokollet till FN:s konvention mot tortyr (OPCAT). Besöksor-

ganet genomför inspektionsbesök på ställen där frihetsberövade personer befinner sig eller kan finna sig, bl.a. bostadsenheter för personer med funktionsnedsättning. För detta besöksuppdrag kan JO inkalla experter med relevant sakkunskap, t.ex. personer med funktionsnedsättning. JO kommer att utöka samarbetet med personer med funktionsnedsättning och med deras intresseorganisationer också på andra sätt inom denna verksamhet.

Människorättscentret

Kärnan i Människorättscentrets uppgift är att främja de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna och att övervaka att de tillgodoses. Till skillnad från JO behandlar Människorättscentret inte klagomål och utövar inte laglighetsövervakning. Människorättscentrets behörighet har inte begränsats till att omfatta enbart myndigheterna, så arbetet med att främja och övervaka att konventionen iakttas omfattar även enskilda aktörer.

Enligt lagen har Människorättscentret till uppgift

- att främja information, fostran, utbildning och forskning om de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna och att främja samarbete på dessa områden,
- att ta initiativ och ge utlåtanden med syftet att främja och tillgodose dessa rättigheter samt
- att delta i det europeiska och internationella samarbetet för att främja och trygga rättigheterna i fråga.

Människorättscentret främjar iakttagandet av konventionen först och främst via sina lagstadgade uppgifter, men också via vissa tillvägagångssätt som redan utgör etablerad praxis. Ett starkt tema i centrets verksamhet har varit att främja fostran i de grundläggande och mänskliga rättigheterna och att ta fram utbildningsmaterial för

detta ändamål. Tillsynen över handikappkonventionen passar väl in med detta tema. Iakttagandet av konventionen främjas dock även genom andra etablerade insatser, t.ex. information via elektroniska kanaler, evenemang, utredningar, undersökningar, initiativ och yttranden.

Människorättscentret främjar iakttagandet av konventionen bl.a. genom att sammanställa information om hur förpliktelserna i konventionen tillgodoses nationellt, med särskild uppmärksamhet för hur de nationella åtgärderna i verkligheten påverkar rättigheterna för personer med funktionsnedsättning. I övervakningsarbetet är den centrala uppgiften att rapportera om överträdelser och brister till den kommitté som övervakar konventionen och att övervaka att kommitténs rekommendationer iakttas. En oberoende ställning är av yttersta vikt i detta sammanhang, eftersom det är regeringen som är föremål för kritiken när förpliktelserna i konventionen inte har iakttagits.

Enligt artikel 33,3 i konventionen ska personer med funktionsnedsättning och de organisationer som representerar dem involveras i och medverka i övervakningsförfarandet. För detta ändamål har Människorättscentret inrättat en permanent sektion under människorättsdelegationen, kommittén för mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Kommittén höll sitt konstituerande möte den 19 oktober 2016.

Kommittén kan lägga fram förslag och framföra åsikter till riksdagens justitieombudsman och Människorättscentret om hur dessa kunde förbättra tillgodoseendet av rättigheterna för personer med funktionsnedsättning och sköta sin verkställande funktion enligt konventionen bättre. Kommittén kan också föreslå att människorättsdelegationen behandlar frågor med anknytning till rättigheter för personer med funktionsnedsättning och lägga fram förslag som delegationen sedan beslutar om. Riksdagens justitieombudsman och Människorättscentret kan å sin sida be om experthjälp av kommittén då de sköter sin verkställande funktion enligt konventionen.

Under 2016 ordnade Människorättscentret följande seminarier om rättigheter för personer med funktionsnedsättning:

Seminarium om rätten till politisk delaktighet för personer med funktionsnedsättning den 31 oktober.

Syftet med seminariet var att föra samman experter från olika institutioner och organisationer och att gå igenom utmaningar och bästa exempel på hur man säkrar politisk delaktighet för personer med funktionsnedsättning. Seminariet ordnades i samarbete med OSSE/ODIHR och utrikesministeriet. Föredrag hölls bl.a. av utrikesminister Timo Soini och av Finlands OSSE-ambassadör Katja Pehrman.

Offentliggörande av utredningen ”Med funktionsnedsättning är jag en andra klassens medborgare” den 12 december.

Under ett seminarium anordnat av Människorättscentret, diskrimineringsombudsmannen och uppföljningsgruppen för diskriminering presenterades resultaten av en ny utredning som diskrimineringsombudsmannen har genomfört. Utredningen gäller den diskriminering som personer med funktionsnedsättning upplever i sin vardag. En fråga som också behandlades är vilka åtgärder som behövs i samhället för att personer med funktionsnedsättning verkligen ska få lika tillgång till service, utbildning och arbete.

Människorättscentret publicerade en utredning om hur rättigheterna för personer med funktionsnedsättning tillgodoses.

Under hösten genomförde Människorättscentret en omfattande intervjuer bland jurister och övriga anställda i rådgivningsuppdrag inom olika handikapporganisationer. Syftet var att kartlägga den rådgivning som erbjuds på fältet, komplettera myndigheternas service, samt att få information om de vanligaste problemen för personer med funktionsnedsättning. Utredningen publicerades på Människorättscentrets webbplats den 10 juni 2016, samma dag som FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning trädde i kraft i Finland.

Funktionsnedsättningsgruppen

Enligt överenskommelse med Människorättscentrets direktör tillsatte JO en funktionsnedsättningsgrupp i december 2016. Gruppen har i uppgift

- att kartlägga innehållet av uppgiften som nationell mekanism vid JO:s kansli och Människorättscentret
- att diskutera lösningar för samarbete och delaktighet tillsammans med den permanenta funktionsnedsättningssektionen
- att planera och bereda olika slags genomförande åtgärder på basis av konventionen
- att övervaka och i mån av möjlighet understöda de insatser som gäller rättigheter för personer med funktionsnedsättning i JO:s och Människorättscentrets verksamhet och kundservice
- att kartlägga samarbetet med olika myndigheter och organisationer
- att bistå i webbinformationsarbetet och i genomförandet av andra kommunikationslösningar inom den nationella mekanismen och att informera hela kansliet om aktuella frågor som berör personer med funktionsnedsättning.

I funktionsnedsättningsgruppen ingår tre experter från JO och en expert från Människorättscentret.

Internationellt samarbete

Människorättscentret fortsatte med förberedelserna inför sitt nya uppdrag och informerade sig om fältet genom att delta i det internationella och europeiska samarbetet kring konventionen, t.ex. mötet mellan EU:s tillsynsmekanism och de nationella tillsynsmekanismerna enligt konventionen, CRPD Work Forum som anordnas av kommissionen och konventionens partmöte i New York i juni. Människorättscentret deltog också i ett seminarium som hölls av ENNHRI:s arbetsgrupp för FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (CRPD Working Group).

Yttranden till internationella organisationer under 2016:

- Yttrande till EU:s byrå för grundläggande rättigheter om tillämpningen i Finland av bestämmelsen i artikel 33.2 i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (nationell övervakningsmekanism)
- Yttrande till FN:s specialrapportör för rättigheter för personer med funktionsnedsättning om policy som beaktar personer med funktionsnedsättning
- Yttrande till kontoret för FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter om tillämpningen av artikel 5 i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (jämlighet och icke-diskriminering)

3.3.3 VERKSAMHETSMILJÖ OCH AKTUELLA LAGSTIFTNINGSPROJEKT

Ändringen av lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda (381/2016) trädde i kraft den 10 juni 2016, samma dag som FN:s konvention. Syftet med ändringen är att personer som får specialomsorger ska ha större möjligheter till självbestämmande och bättre möjligheter att klara sig på egen hand, samt att minska användningen av begränsningsåtgärder.

Lagen fick dessutom nya bestämmelser, bl.a. om förutsättningarna för begränsningsåtgärder, om beslutsförfarandet då man bestämmer att använda sådana åtgärder, om anteckning och genomgång i efterhand av begränsningsåtgärder samt om tjänsteansvar och skadeståndsansvar. Ändringar gjordes också i bestämmelserna om specialomsorger oberoende av personens vilja.

Social- och hälsovårdsministeriet (SHM) fortsätter med arbetet att bereda lagstiftningen om självbestämmande. Bestämmelserna om självbestämmande i lagen om utvecklingsstörda ska enligt planerna överföras till en allmän lag i samband med reformen. Även mentalvården och missbrukarvården ska ses över i nödvändig utsträckning. Minnessjuka utgör den största enskil-

da gruppen som berörs av reformen. Avsikten är att bestämmelserna även ska omfatta personer med hjärnskada vars förmåga att fatta beslut är avsevärt nedsatt.

Reformen av lagstiftningen om personer med funktionsnedsättning går vidare som en totalreform. Handikappservicelagen och lagen om utvecklingsstörda sammanslås i en lag om specialservice för personer med funktionsnedsättning. Huvudmålen i reformen är större jämlighet, delaktighet och självbestämmanderätt för personer med funktionsnedsättning. Översynen av lagstiftningen om personer med funktionsnedsättning ingår i totalreformen av socialvårdslagen och i den pågående strukturreformen av vården.

Vårdreformen, även kallad social- och hälsovårdsreformen eller sote-reformen efter finskan, är en servicereform som pågår i den offentliga sektorn i Finland. Målet är att minska skillnaderna i människors hälsa och välbefinnande, bättre jämlighet och tillgänglighet i social- och hälsovårdstjänsterna och lägre kostnader. Enligt planen ska landskapen ta över social- och hälsovårdstjänsterna och övriga regionala uppgifter den 1 januari 2019. Det är också meningen att den nya lagstiftningen om personer med funktionsnedsättning ska träda i kraft då.

Förslag till alternativa besparingar ges i utredningsmannarapporten ”Alternativa besparingar inom funktionshindersservicen” (social- och hälsovårdsministeriets rapporter och promemorior 2016:58). Utredningen utgick ifrån förslaget till ny speciallag om handikappservice som lämnades 2015 av SHM:s arbetsgrupp för en reform av handikapplagstiftningen (STM 2015:21). Arbetsgruppens förslag innebär en kostnadsökning på 22 miljoner euro. I regeringsprogrammet för Sipiläs regering är emellertid reformen av lagstiftningen om personer med funktionsnedsättning en av de lagreformer som ska omvärderas så att utgifterna för den offentliga ekonomin inte ökar.

SHM gav utredningsman Kalle Könkkölä i uppgift att komma med en eller flera alternativa modeller för hur målet i regeringsprogrammet att minska kommunernas uppgifter och skyldigheter kan uppnås i handikapplagstiftningens fall

så att man ändå tryggar rätten till tillräcklig och ändamålsenlig service för personer med funktionsnedsättning. Utredningsmannens förslag inkluderade att målgrupperna för tjänsterna ska förtydligas och beaktas bättre, nya handlingsmodeller införas och byråkratin förenklas så att det inte blir nödvändigt med nedskärningar i den grundläggande servicen för personer med funktionsnedsättning.

Statsrådet breddade målen i boendeprogrammet för personer med utvecklingsstörning (KEHAS) den 8 november 2012 genom ett principbeslut om tryggnad av individuellt boende och tjänster för personer med utvecklingsstörning. Målet som ställdes är att ingen person med funktionsnedsättning ska bo på institution efter 2020. En uppföljningsgrupp tillsatt av SHM har utvärderat hur programmålen har förverkligats baserat på enkäter och intervjuer, workshoppar och regionala planer.

I sin slutrapport Utvärdering av genomförandet av boendeprogrammet för personer med utvecklingsstörning och åtgärder som ska intensifieras åren 2016–2020 (social- och hälsovårdsministeriets rapporter och promemorior 2016:17) utpekar gruppen en serie områden där effektivare åtgärder behövs. Dessa är: 1) Genomförande av självbestämmanderätten och valfriheten för personer med funktionsnedsättning, 2) bedömning av servicebehovet och individuell planering av tjänster, 3) rätten för barn med funktionsnedsättning till en normal barndom och säkerställande av att familjen klarar av och orkar med vardagen, 4) mångsidigare utbud av boendelösningar, 5) utvecklande av arbetstagares kunskaper, arbetsmetoder och arbetsförhållanden, 6) samarbete mellan förvaltningskommuner och 7) nedläggning av institutionsboendet för personer med funktionsnedsättning. Enligt uppföljningsgruppen är förbättringsbehovet störst i servicen för barn och familjer med funktionsnedsättning.

På miljöministeriet (MM) pågår beredningen av en statsrådsförordning om tillgängligheten i byggnader. Den föreslagna lagstiftningen lindrar å ena sidan tillgänglighetskraven och preciserar å andra den nuvarande regleringen.

Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2016/2102 om tillgänglighet avseende offentliga myndigheters webbplatser och mobila applikationer gavs den 26 oktober 2016 och trädde i kraft den 22 december 2016. Det nationella verkställighetsarbetet och lagberedningen pågår hos finansministeriet. Lagstiftningsprojektet är avsett att definiera enhetliga kriterier och tillvägagångssätt för offentliga webbtjänster i hela Finland. Enligt direktivet ska nationella lagar, förordningar och förvaltningsföreskrifter harmoniseras med direktivet senast den 23 september 2018.

3.3.4 LAGLIGHETSÖVERVAKNING

Rättigheterna för personer med funktionsnedsättning har haft extra stor tonvikt i kansliets verksamhet sedan 2014 då JO:s årsberättelse för första gången innehöll ett eget avsnitt för observationer om dessa personers rättigheter i laglighetskontrollssyfte, och ett eget sakområde inrättades för frågor som gäller rättigheterna för personer med funktionsnedsättning. Frågor som gäller dessa personers rättigheter kan uppkomma inom alla förvaltningsområden.

Återkommande problem som redan konstaterats i föregående berättelse och som kom JO till känna i samband med undersökningar av klagomål och inspektionsbesök var: problem vid inskränkning av grundläggande rättigheter och i specialomsorgerna för utvecklingsstörda, brister vid framtagningen av serviceplaner och specialomsorgsprogram, brister i hur tjänsterna har ordnats, förseningar och fel i beslutsprocesserna och i handläggningen samt brister i hur tillgängligheten har genomförts.

Klagomål

JO avgjorde 171 klagomål och egna initiativ inom sakområdet. Detta var färre än under fjolåret (219). 162 klagomål lämnades under berättelseåret. 51 av klagomålen och de egna initiativen ledde till åt-

gärder (30 %). Andelen åtgärder sjönk jämfört med året innan (37 %) men är fortfarande avsevärt högre än medeltalet på kansliet (13 %). I två ärenden gavs en anmärkning och tre ärenden ledde till framställning. I 36 ärenden delgav JO sin uppfattning och 7 ärenden ledde till andra åtgärder. Fallen som ledde till åtgärder är så många att alla inte kan återges i denna berättelse.

Största delen av klagomålen gäller socialvårdstjänster för personer med funktionsnedsättning eller specialomsorger för personer med utvecklingsstörning. Därmed ingick de flesta avgörandena om personer med funktionsnedsättning (totalt 130) i socialvårdens sakområde. Vanliga problem som klagandena tar upp är att en tjänst har ordnats dåligt, att handläggningen av en ansökan eller en ansökan om ändring har dröjt, att myndighetens beslut är felaktigt eller att myndigheten har försummat sin skyldighet att fatta beslut. Då och då gäller klagomålen också sättet på vilket en socialarbetare har betett sig eller sättet på vilket tjänsten har anordnats.

JO avgjorde 23 ärenden som omfattades av socialförsäkringen. Dessa gällde Fpa:s förfarande i fråga om anordning av tolktjänster och beviljande av förmåner, såsom handikappbidrag och rehabilitering. Endast ett fåtal ärenden som gällde hälso- och sjukvård behandlades inom sakområdet Rättigheter för personer med funktionsnedsättning, vilket beror på att bl.a. mentalrehabiliteringsklienters ärenden i första hand behandlas i avsnittet om hälso- och sjukvård. De klagomål som gäller minnessjuka personers ärenden beskrivs inom sakområdet socialvård.

Inspektionsbesök

Antalet inspektionsbesök på bostadsenheter för personer med funktionsnedsättning var större än föregående år. JO utförde nio inspektionsbesök varav åtta på bostadsenheter för personer med utvecklingsstörning. Endast en av de besökta platserna hade klienter som fick specialomsorger mot sin vilja (Birkalands sjukvårdsdistrikt, enheten för psykosocial rehabilitering). Merparten av inspek-

Besök till de blindas bibliotek i Helsingfors
1.11.2016.

tionsbesöken skedde på enheter för utvecklingsstörda och personer med grav funktionsnedsättning, vilka även omfattas av det nationella besöksorganets (OPCAT) behörighet. De besökta ställena var både myndighetsenheter och privata serviceproducenters enheter köpta av kommunen.

JO utförde oanmälda inspektionsbesök på grupphemmet Mörssärinaukion ryhmäkoti som drivs av social- och hälsovårdsverket i Helsingfors och på två servicehem i Kuopio (Louhumäki och Savolanniemi).

De övriga inspektionsbesöken anmäldes på förhand och dokumentation skaffades i förväg om bl.a. anteckningar och beslut om begränsningsåtgärder. Detta är ett sätt att förse sig med kvalitativ information om enhetens verksamhet i förväg. De besökta verksamhetsställena ombads

meddela anhöriga och närstående till de boende om att det fanns tillfälle att samtala konfidentiellt med inspektörerna.

JO:s kansli inspekterade följande bostadsenheter för personer med utvecklingsstörning: Institutionsvårdsenheterna på rehabiliteringscentret Antinkartano i Ulvsby, bostadstjänsterna för personer med utvecklingsstörning och grav funktionsnedsättning Maununnitty och Kuntorinne vid Carea, dvs. samkommunen för sjukvårds- och socialtjänster i Kymmenedalen, institutionsvårdsenheten Tuulikello i Kouvola samt avdelning 22 och 24 (tillfällig vård respektive institutionsvård) på servicecentret Kuusanmäki i Kajana. Dessutom inspekterade JO:s kansli servicehemmet Mänty vid rehabiliteringscentret Antinkartano, en bostadsenhet med 15 platser för människor som fått en funktionsnedsättning i vuxen ålder (ej personer med utvecklingsstörning).

Hur tillgänglighet och delaktighet har främjats samt vilka rimliga anpassningsåtgärder som vidtagits är genomgående teman enligt konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning som kansliet fäster uppmärksamhet vid i samband med inspektionsbesöken. Också de nya bestämmelserna i lagen om utvecklingsstörda kräver att tillvägagångssätten preciseras och omvärderas. Det är inte alltid som en person med funktionsnedsättning själv förmår klaga och därför är det särskilt viktigt att inspektioner utförs.

Iakttagelserna vid inspektioner som gjorts i egenskap av nationellt besöksorgan har redogjorts i avsnitt 3.4 (s. 85).

Observationer som gällde rättigheterna för personer med funktionsnedsättning under andra inspektionsbesök

Det är etablerad praxis att under inspektioner inom olika förvaltningsområden fästa uppmärksamhet vid hur rättigheterna för personer med funktionsnedsättning iakttas, t.ex. frågan om tillgänglighet på ämbetsverk och bostadsenheter.

En besökt barnskydds-enhet konstaterades ha luftiga utrymmen som var tillgängliga och låg på ett och samma plan. Byggnaden hade dock ingen tillgänglighetsanpassad toalett och ingången var inte tillgänglig för t.ex. personer som använder rullstol.

Ett stödboende för bostadslösa missbrukar- och mentalvårdspatienter konstaterades ha tillgänglighetsproblem. Huvudbyggnaden bestod av tre våningsplan och saknade hiss. Personer som använder rörlighetshjälpmedel kan inte placeras i dessa bostäder. Stödbostäderna på ett annat inspekterat ställe (för missbrukar- och mentalvårdspatienter) var inte heller tillgänglighetsanpassade. I huvudbyggnaden var utrymmena fördelade på två våningsplan utan hiss. Ett gästhem med bostadstjänster för bostadslösa var däremot tillgänglighetsanpassat. Saken konstaterades bl.a. på en av boendeserviceenheterna, där en av de boende i själva verket använde rullstol.

Under ett inspektionsbesök på ett stödboende visade det sig att en av de boende var en ung person med funktionsnedsättning för vilken inga särskilda stödåtgärder hade ordnats förutom skoltransport (busskort). BJO tog sig an att utreda på eget initiativ i vilken utsträckning man hade utrett personens stödbehov.

Vid inspektionsbesöken kom det fram att vissa myndigheter inte var tillgängliga för personer med rörelsehinder. Under ett inspektionsbesök hos Finansinspektionen konstaterades att ingången saknade en ramp för personer med rörelsehinder och att dörröppningsknappen satt för högt för bl.a. rullstolsanvändare. Om en person för att komma in i receptionen måste be om hjälp t.ex. av en passerande utomstående eller ringa ämbetsverket försätts hen i en ojämlig ställning jämfört med dem som kommer in på egen hand.

Under inspektionsbesöket på en förläggning för asylsökande fick inspektörerna höra att förläggningen förutom tillgänglighetsproblem hade problem överlag när det gällde hur rättigheterna för personer med funktionsnedsättning iakttas.

Utlåtanden

JO gav ett utlåtande till riksdagens social- och hälsovårdsutskott om regeringens proposition (RP 96/2015 rd) med förslag till en lag om ändring av lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda. Efter betänkandet från social- och hälsovårdsutskottet i utkastversion gav JO ett utlåtande till riksdagens grundlagsutskott om samma regeringsproposition (1203/5/16).

3.3.5 FRAMSTÄLLNINGAR

Tillgänglighet i restaurangvagnen

JO undersökte ett klagomål som gällde tillgängligheten i VR Group Ab:s restaurangvagnar (DuettoPlus). Enligt klagomålet är personer med funktionsnedsättning i sämre ställning än andra i fråga om restaurangvagnarnas service, i och med att servicen i dessa personers fall tillhandahålls på rullstolsplatsen i passagerarutrymmet istället för att det skulle vara möjligt att komma in i restaurangvagnen med rullstolen. Klaganden ansåg att det inte fanns någon godtagbar grund för att personer med funktionsnedsättning särbehandlas som kunder på restaurangvagnarna.

I JO:s befogenheter ingår inte egentligen att bedöma hur VR Group Ab har förfarit. JO bedömde dock ärendet med fokus på Trafiksäkerhetsverkets verksamhet i vilken det bl.a. ingår att bevilja tågmateriel tillstånd för ibruktage och som är en av de nationella tillsynsmyndigheter som avses i EU:s förordning om rättigheter och skyldigheter för tågresenärer.

Vid den tidpunkt då den tågmateriel som klagomålet gällde togs i bruk reglerades frågan om strukturella tillgänglighetsfrågor i tågvagnar i ett beslut av kommissionen (TSD PRM) i vilket det inte ingick några särskilda krav för restaurangvagnar. Dessa omfattades dock av kraven för rörlig materiel i fråga om t.ex. säten, belysning och passager. TSD PRM krävde inte att varje vagn ska ha

rullstolsplatser, rullstolsanpassade utrymmen eller tillgänglighetsanpassad toalett. T.ex. antalet rullstolsplatser berodde istället på tågets längd. Det räckte med att kraven i TSD:n Tillgänglighet för funktionshindrade uppfylldes när vagnarna sattes samman till ett komplett tåg med andra kompatibla vagnar.

EU:s förordning om rättigheter och skyldigheter för tågresenärer reglerade tillgången till servicen för personer med funktionsnedsättning eller nedsatt rörlighet. I förordningen fastställdes en koppling med kommissionens beslut TSD PRM genom att järnvägsföretag ålades att säkerställa tillgången till alla tjänster genom att iaktta TSD:n. TSD:n på sin sida krävde ingen fullständig och jämlik tillgång till tjänsterna. Den krävde t.ex. inte att alla delar av ett tåg ska vara tillgänglighetsanpassade, att alla vagnar inklusive restaurangvagnar ska ha rullstolsplatser eller att restaurangvagnar ska vara tillgängliga med rullstol från alla delar av tåget.

Förordningen om rättigheter och skyldigheter för tågresenärer kräver att personer med funktionsnedsättning eller nedsatt rörlighet ska få hjälp för att ta sig in och ut ur tåget och under resan. Med hjälp avses alla rimliga hjälpinsatser vars syfte är att personer med funktionsnedsättning eller nedsatt rörlighet ska kunna använda samma service på tåget som andra resenärer. Enligt JO är det dock en tolkningsfråga vad som menas med att använda service då det gäller t.ex. restaurangservicen. Det är oklart om det innebär att man rent fysiskt ska kunna ta sig in i restaurangvagnen eller om samma service kan ges på en annan plats på ett acceptabelt sätt. VR Group Ab ordnade restaurangvagnstjänster åt kunder i rullstol t.ex. så att tågpersonalen hämtade de tjänster som kunden önskade till rullstolsplatsen i passagerarutrymmet.

JO bad kommunikationsministeriet, Trafiksäkerhetsverket, Institutet för hälsa och välfärd, diskrimineringsombudsmannen och VR Group Ab yttra sig i frågan. I yttrandena framfördes varierande slutsatser. En var att restaurangvagnstjänsterna så som de hade ordnats enligt klagomålet

målet var diskriminerande för personer med funktionsnedsättning. Detta enligt en tolkning baserad på EU:s förordning om rättigheter och skyldigheter för tågresenärer och den nationella lagstiftningen om likabehandling, grundlagen och diskrimineringslagen. En annan synpunkt var att Finland på grund av förbudet mot konkurrensbegränsande villkor inte kan föreskriva nationella krav på rullstolsplatser i restaurangvagnar, dvs. att restaurangvagnar i praktiken ska vara tillgängliga med rullstol, eftersom det inte finns några sådana krav i TSD PRM som är direkt bindande för Finland.

JO konstaterade att skäl som baserar sig på det EU-rättsliga förbudet mot begränsning av konkurrens inte alltid nödvändigtvis har företräde före skäl baserade på de rättigheter som tryggas i EU:s stadga om de grundläggande rättigheterna. Det var dock uppenbart att det fanns spänningar mellan EU-regleringen om järnvägstrafik, EU:s stadga om de grundläggande rättigheterna och den nationella lagstiftningen om likabehandling, eller åtminstone mellan de tolkningar som dessa föreskrifter ger upphov till, som JO inte kan lösa.

I fall som dessa ska nationella myndigheter, vilka i detta fall är Trafiksäkerhetsverket i första hand men även kommunikationsministeriet, vidta de åtgärder de kan för att eliminera spänningarna i den mån det är möjligt, baserat på sin skyldighet enligt grundlagen att främja de grundläggande fri- och rättigheterna. I denna anda framlade Trafiksäkerhetsverket att man för att främja tillgängligheten i restaurangvagnar kunde ta med krav avseende dessa vagnars infrastruktur i TSD PRM vid nästa tillfälle då regleringen ses över. Då skulle alla medlemsstater omfattas av samma krav och saken skulle inte utgöra något hinder för tillträde till marknaden.

Vidare konstaterade JO att enskilda tågresenärer har flera rättsskyddvägar att välja mellan ifall de anser att VR Group Ab har diskriminerat dem på grund av funktionsnedsättning.

JO:s slutsats var att han inte hade tillräckliga rättsliga grunder att ingripa i myndigheternas förfarande i detta ärende. Med hänsyn till rätten för

personer med funktionsnedsättning till lika möjligheter ansåg JO dock att det är otillfredsställande att de inte fysiskt har tillgång till restaurangvagnen på samma sätt som andra resenärer. Därför ansåg JO det viktigt att Trafiksäkerhetsverket i mån av möjlighet arbetar för bättre tillgänglighet i restaurangvagnar, t.ex. använder sitt inflytande för att tillgänglighetskrav avseende infrastrukturen i restaurangvagnar ska kunna tas med i TSD PRM. JO delgav kommunikationsministeriet och Trafiksäkerhetsverket sin uppfattning (651/4/15*).

JO sände dessutom sitt beslut till Europeiska ombudsmannen för kännedom och för övervägande om ombudsmannen kan vidta främjande åtgärder för att tillgänglighetskrav avseende restaurangvagnars infrastruktur ska kunna tas med i TSD PRM (2273/2016).

Europeiska ombudsmannen sände kommissionen en förfrågan (Q8/2016/EIS) och kommissionen svarade den 21 november 2016. I sitt svar till Europeiska ombudsmannen sade sig JO vara nöjd med upplysningen i kommissionens svar om att den arbetsgrupp som Europeiska unionens järnvägsbyrå har tillsatt med uppgift att se över TSD PRM kommer att överväga att ta med särskilda bestämmelser om tillgänglighet för rullstolar i restaurangvagnar. Europeiska ombudsmannen avslutade behandlingen av ärendet den 24 januari 2017.

Kravnivå i tolkuppdrag

Om man är berättigad till tolktjänster för personer med funktionsnedsättning måste man inför en utlandsresa först ansöka om rätten till tolktjänster och efter ett bifallande beslut beställa tolk via Fpa:s center för tolkningsservice för personer med funktionsnedsättning. Kravnivån för tolkuppdraget framkommer först av beställningen. I det behandlade fallet hade Fpa utifrån de meddelade uppgifterna bedömt att klagandens beställning gällde tolktjänster på grundläggande nivå, medan klaganden ansåg att beställningen gällde krävande tolkning.

JO ansåg att fastställandet av kravnivån för tolktjänsten är ett beslut som hänger samman med anordnandet av tjänsten och som berör klientens intressen och rättigheter. JO underströk att Fpa omgående ska meddela ett överklagbart beslut om Fpa anser att det är tillräckligt med tolkning på grundläggande nivå trots att den som beställt tolktjänsterna anser att beställningen förutsätter krävande tolkning.

JO föreslog också att Fpa begrundar om det finns skäl att ändra ansökningsblanketten för tolktjänster för utlandsresa så att den sökande leds till att uppge anledningen till att krävande tolktjänster behövs, om så är fallet (3891/4/15*).

I sitt svar instämde Fpa i att ansökningsprocessen inför utlandsresor behöver utvecklas så att man i samband med ansökan kan ta ställning både till rätten att få tolktjänster under resan och till sättet på vilket tjänsterna ska ordnas. Enligt Fpa kommer man framöver att be klienterna beskriva resans innehåll och syfte samt ge en närmare beskrivning av behovet av tolktjänster redan då de ansöker om rätten till tolktjänster.

Genom denna ändring kan man på Fpa ta ställning både till huruvida personen har rätt till tolktjänster och till hur tjänsterna ska ordnas då man behandlar ansökningar som gäller utlandsresor. Fpa planerar just nu upphandlingen av tolktjänster 2018. I svaret berättar Fpa att man i samband med detta även planerar ändringar i hur utlandsresor ordnas, däribland ändringar i ansökningsprocessen.

Återbetalning av förmåner

Ansökningsblanketterna för vissa Fpa-förmåner innehåller en klausul enligt vilken man som klient samtycker till att den ansökta förmånen returneras från banken ifall förmånen betalas felaktigt efter bortgång. Fpa har en överenskommelse med bankerna om återbetalning av vissa förmåner.

JO ansåg att Fpa hade handlat fel då Fpa hade bett banken returnera en förmån betald till en minderårig person med handikappbidrag efter

dennas död, eftersom förmånstagaren inte hade gett något förhandssamtycke till detta och eftersom Fpa inte hade någon uttrycklig överenskommelse med banken avseende returnering av förmånen i fråga. Efter barnets död hade förmånen dessutom tagits tillbaka från barnets konto trots att den hade betalats in på föräldrarnas konto.

Fpa meddelade att den har ändrat sitt inkasoförfarande. Enligt den redogörelse som JO fick kommer Fpa i fortsättningen att ta kontakt direkt med den person som i misstag har fått ett handikappbidrag tillhörande en person under 16 år som avlidit och be hen betala tillbaka den felaktigt betalda förmånen till Fpa. JO ansåg att detta var en nödvändig ändring. JO sände sitt beslut till SHM för kännedom så att det vid behov kan beaktas i översynen av lagstiftningen (1566/4/15).

3.3.6 ÖVRIGA AVGÖRANDE

Brister vid framtagning av lagstadgade serviceplaner och specialomsorgsprogram

JO påpekade för tjänsterna för personer med funktionsnedsättning i Jväsby kommun att om de ordnar service för en klient enligt lagen om utvecklingsstörda ska klienten också få ett specialomsorgsprogram. I det behandlade fallet hade klienten inte fått något specialomsorgsprogram utan endast ett tjänsteinnehavarbeslut om tjänsterna enligt lagen om utvecklingsstörda. JO ansåg dessutom att tjänsterna för personer med funktionsnedsättning hade försummat sin plikt att handlägga initiativet om specialomsorger till klienten korrekt och utan dröjsmål (116/4/16*).

JO ansåg att tjänsterna för personer med utvecklingsstörning vid Vanda stad hade försummat sin lagstadgade plikt att ta fram en serviceplan åt ett barn enligt handikappservicelagen och klientlagen. Staden hade inte handlat på ett sätt som främjar klientmedverkan enligt klientlagen eller klientens tillit gentemot myndigheten med

ansvar för socialvård. En helhetsbedömning av servicebehovet är särskilt viktigt när en person med funktionsnedsättning behöver många olika former av stöd och hjälp.

JO ansåg att fördröjningen i framtagningen av serviceplanen inte kunde motiveras med påståendet från experterna i nätverket om att det inte skulle gå att bedöma vilka kompletterande tjänster som barnet behöver förrän i ett senare skede (541/4/15).

I specialomsorgsprogrammet för en person med utvecklingsstörning stod att nästa översyn av programmet görs "på begäran, om omständigheterna eller servicebehovet förändras". JO påpekade för grundtryggheten vid samkommunen att ett specialomsorgsprogram ska innehålla en plan på när programmet senast ska tas under översyn (107/4/16*).

Ställföreträdande BJO konstaterade i ett fall att social- och hälsovårdssektorns vana att upprätta klienters serviceplan för hand möjligtvis hade äventyrat rätten för en person med funktionsnedsättning att få information om punkter i serviceplanen som var viktiga och berörde hen. Ett tillvägagångssätt som bättre hade tillgodosett den synskadade klientens rättigheter hade varit att låta hen läsa och kontrollera serviceplanen på något annat sätt som beaktar klientens funktionsnedsättning. Med hänsyn till att bärbara datorer och olika slags terminaler idag är så enkelt tillgängliga ansåg ställföreträdande BJO att en sådan anpassning inte skulle ha medfört en orimlig kostnad eller olägenhet av annan typ.

Allmänt konstaterade ställföreträdande BJO ännu att skyldigheten enligt FN:s konvention att utföra rimliga anpassningsåtgärder i vissa fall kan betyda att rätten till information måste tryggas, t.ex. genom att de arbetssätt som används med personen med funktionsnedsättning och hur personen ska ta till sig informationen bedöms individuellt (233/4/16*).

Fördröjningar och felaktigheter i besluts- och handläggningsprocesser

JO gav en grundtrygghetsdirektör en anmärkning om lagstridigt förfarande som berodde på att klagandens rättelseyrkan inte hade hänskjutits till grundtrygghetsnämnden utan ärendet hade behandlats som en påminnelse. Som åtgärd bad JO grundtrygghetsnämnden att se till att klagandens rättelseyrkan behandlas ifall detta inte ännu hade gjorts och att meddela JO om detta senast den 31 augusti 2016 (4096/4/15*).

Grundtrygghetsnämnden meddelade att den hade behandlat klagandens rättelseyrkan avseende tjänsteinnehavarbeslutet från tjänsterna för personer med funktionsnedsättning den 24 augusti 2016.

JO gav en anmärkning för framtiden till en stads social- och hälsovårdsverk på grund av försummelser i hur bostadstjänster hade ordnats, i beslutsfattandet och i verkställigheten av regionförvaltningsverkets beslut.

Staden hade inte klarat av att ordna lämpliga, behovsanpassade bostadstjänster åt en ung autistisk person. I sitt beslut avseende hur bostadstjänsterna hade ordnats konstaterade Regionförvaltningsverket i Södra Finland att omständigheten att man inte hade hittat någon lämplig bostad med boendeservice via anbudsförfarandet inte kan utgöra en grund till att tjänsterna inte beviljas i en situation där behovet av service har fastställts utom all tvivel.

Enligt regionförvaltningsverkets beslut ska tjänsterna ordnas i enlighet med klientens servicebehov. Med det ovannämnda lagakraftvunna beslutet hade regionförvaltningsverket upphävt tjänsteinnehavarens beslut och återsänt ärendet till socialvårdssektorn.

Social- och hälsovårdsverket hade emellertid inte skridit till åtgärder omedelbart i syfte att verkställa regionförvaltningsverkets beslut och inget överklagbart beslut hade getts i ärendet. Av denna anledning och eftersom det överlag hade tagit oskäligt länge att ordna bostadstjänster åt klienten ansåg JO att stadens förfarande var ytterst

klandervärt. I denna bedömning tog JO hänsyn till att klienten var en person inom autismspektret på väg att bli självständig och det hade fastställts att personen behöver bostadstjänster utan dröjsmål (24/4/15*).

JO ansåg att en kommun hade dröjt för länge med framtagningen av en serviceplan enligt klientlagen och handikappservicelagen eftersom det hade tagit över ett år att ta fram planen. JO betonade att myndigheten i sista hand har ansvaret att se till att serviceplanen tas fram utan onödigt dröjsmål. Om klienten på grund av sjukdom eller nedsatt psykisk funktionsförmåga eller av någon annan motsvarande orsak inte kan delta i planeringen och genomförandet av de andra åtgärder som anknyter till den socialvård som ges klienten ska serviceplanen tas fram i samråd med klienten och klientens lagliga företrädare eller klienten och en anhörig eller någon annan närstående (1156/4/15*).

I JO:s mening kunde inte social- och hälsovårdsverket enbart genom att sända klienten ett meddelande försäkra villkoren i klientens gällande beslut om personlig assistans avseende arbetstidsersättningarna för familjemedlemmar som fungerar som personliga assistenter.

JO:s uppfattning var att social- och hälsovårdsverket hade inte handlat i enlighet med socialvårdslagen och förvaltningslagen då verket inte hade utfärdat något överklagbart beslut till klaganden om att de arbetstidsersättningar som hade beviljats genom ett tidigare tjänsteinnehavarbeslut inte längre skulle betalas. Klienten hade rätt att få ett nytt tjänsteinnehavarbeslut om ändringen avseende arbetstidsersättningarna så att hen om hen så ville kunde låta ärendet avgöras i domstol (5658/4/15*).

I ett annat fall hade en serviceproducent halverat tjänstetiden för den personliga assistenten för en person med grav funktionsnedsättning utan att tillfråga klienten och utan att socialarbetaren hade fattat något beslut om saken. JO ansåg att ser-

viceproducenten hade handlat i strid med klientlagen och förvaltningslagen. Om en kommun ändrar på överenskomna och fastslagna villkor för hur en tjänst ordnas eller genomförs ska saken meddelas i ett överklagbart beslut. Före beslutet fattas ska personen med grav funktionsnedsättning höras i enlighet med handikappservicelagen (4433/4/15*).

JO ansåg att det hade dröjt för länge att flytta en person med utvecklingsstörning från psykiatriskt sjukhus till en enhet för specialomsorger avsedd för utvecklingsstörda. Behandlingen av ärendet inleddes våren 2014 och ett beslut borde ha fattats inom rimlig tid, i princip inom tre månader. Klaganden flyttade till boendeserviceenheten i augusti 2015. JO ansåg att ärendet borde ha avgjorts senast hösten 2014 i vilket fall klaganden hade haft möjlighet att överklaga ett eventuellt avslående beslut inför domstol (420/4/15).

JO påpekade för en stads socialsektor att domstolsbeslut i ärenden som gäller subjektiva rättigheter enligt handikappservicelagen, såsom färdtjänst, ska verkställas utan onödigt dröjsmål. JO ansåg att klagandens ärende inte hade behandlats utan onödigt dröjsmål enligt vad som avses i förvaltningslagen och handikappservicelagen eftersom det tog ca tre och en halv månad för socialverket att verkställa högsta förvaltningsdomstolens beslut (1251/4/15*).

JO ansåg att en stads tjänster för personer med funktionsnedsättning hade handlat på ett sätt som äventyrade rätten enligt 15 § i lagen om klientavgifter att begära omprövning av ett beslut om avgifter hos det kommunala organ som svarar för ordnandet av servicen i fråga. JO betraktade detta förfaringsätt som klandervärt.

Det blir oacceptabelt med hänsyn till klientens rättsskydd om klientavgiften för specialomsorgerna fastställs utan att klienten får ett särskilt beslut som hen kan yrka på rättelse i eller om klientavgifter fastställs i specialomsorgsprogrammet utan att beslutet åtföljs av en separat

anvisning om hur man yrkar på rättelse hos det kommunala organet. JO delgav stadens socialvårdssektor sin uppfattning och bad dem meddela vilka åtgärder de har vidtagit med anledning av detta (3307/4/15*).

Staden meddelade att den från början av 2017 förser beslut som gäller tjänster för personer med funktionsnedsättning med information om hur prestationsbaserade klientavgifter fastställs. Enligt staden meddelas fortfarande inga separata beslut om klientavgifter som klienten kan yrka på rättelse i. Efter meddelandet från staden beslöt JO att undersöka beslutsförfarandet vid stadens tjänster för personer med funktionsnedsättning på eget initiativ.

JO underströk att då avgifter fastställs ska man alltid ta reda på de verkliga utgifter som ligger till grund för dem. En klient på ett serviceboende kan inte åläggas att betala ett visst belopp varje månad för förnödenheter och utrustning som hen i verkligheten inte behöver eller som hen *de facto* inte använder. Då kommunen fastställer avgiften kan den basera sig på kostnaden för de tjänster som klienten *de facto* använder. JO menade att klienten om hen så vill även ska ha möjlighet att på egen bekostnad skaffa tjänster, förnödenheter och utrustning som inte ingår i serviceboendet enligt handikappservicelagen.

JO drog den kommunala socialvårdssektorns uppmärksamhet till det som sagts om fastställande av klientavgifter och om avgiftsfria specialtjänster i anslutning till serviceboende enligt handikappservicelagen. Slutligen konstaterade JO att det i sista hand är domstolen som avgör om grunden och beloppet för en klientavgift är lagliga (4709/4/15*).

JO ansåg att det vore bra med hänsyn till klienternas rättsskydd om kraven i handikappservicelagen i fråga om hyror och kommunernas ekonomiska ansvar för bostadstjänster för personer med grav funktionsnedsättning skulle behandlas tydligare i den nya anvisningen om hyresbestämning som Finansierings- och utvecklingscentralen för boendet (ARA) tar fram för ARA- under-

stödda projekt för specialgrupper. Också MM har i ett utlåtande påpekat att anvisningen om hyresbestämning kunde inkludera regler för personer med grav funktionsnedsättning (4181/4/15*).

JO kritiserade sättet på vilket Fpa hade behandlat en rehabiliteringsansökan. Beslutet var bl.a. dåligt motiverat och saknade en anvisning om hur man överklagar. För att Fpa ska kunna säkra att rehabiliteringsansökningar handläggs korrekt krävs enligt JO en kontinuerlig övervakning av beslutsprocesserna och kontinuerlig personalutbildning så att man kan säkra att bl.a. besluten motiveras korrekt och de som ansöker behandlas jämlikt (497/4/15).

Brister i hur tjänster eller skolgång har ordnats

Enligt artikel 19 i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning har personer med funktionsnedsättning rätt att leva självständigt och att delta i samhället. Det centrala syftet med artikeln är att säkra att personer med funktionsnedsättning har de bostads-, mobilitets-, kommunikations- och informationslösningar de behöver i sin individuella livssituation. Personlig assistans och serviceboende, som regleras i handikappservicelagen, är socialtjänster som tryggar rätten att leva självständigt och att delta i samhället i enlighet med artikel 19.

Enligt JO ska servicesedelns värde dimensioneras så att en person med grav funktionsnedsättning verkligen får den nödvändiga hjälp hen behöver, i den omfattning och med de insatser som definieras i beslutet som gäller hen. Mot bakgrund av den inlämnade redogörelsen ansåg JO att anvisningarna och praxisen på kommunens social- och hälsovårdscentral i fråga om personlig assistans i vissa fall kan hindra att en person med grav funktionsnedsättning får sina rättigheter tillgodosedda i full utsträckning och får den service hen har rätt till, eller leda till att rättigheterna tillgodoses i snävare omfattning. JO bad

kommunens social- och hälsovårdscentral att meddela vilka åtgärder den hade vidtagit med anledning av beslutet (1101/4/16*).

Staden meddelade att den bl.a. har instiftat nattpatruller inom hemvården den 1 januari 2017 för att klienter som bor hemma ska få sin service tryggad under helger och nattetid. Hemvårdspersonalen har också utökats. Staden hade dessutom berett en komplettering av anvisningarna om personlig assistans.

JO påpekade om förtroendeskydd, beslut som gäller en begränsad tid och ansvaret att säkra tjänsters kontinuitet i ett fall där en socialsektor hade meddelat klaganden flera beslut som gällde under en begränsad tid över en period på fyra år. Att en person med grav funktionsnedsättning ska underkastas en överklagningsprocess i en situation där det inte har skett några förändringar i personens omständigheter kan leda till att rätten till nödvändig omsorg äventyras i samband med att personlig assistans ordnas för personen.

Beslut meddelade för en begränsad tid var problematiska bl.a. av denna orsak, enligt JO. Beslut som gäller en begränsad tid kan inte säkra kontinuiteten i servicen på bästa möjliga sätt och med beaktande av personens intressen. JO konstaterade att bestämmelserna i förvaltningslagen kan ge möjlighet att ändra också beslut som gäller tills vidare om det sker väsentliga förändringar t.ex. i personens omständigheter, hälsotillstånd eller funktionsförmåga (1033/4/16*).

Rätten till grundläggande utbildning tryggas i grundlagen. Ett årligen återkommande missförhållande i utbildningsärenden är bristerna i fråga om rättsskyddet. Detta är särskilt vanligt när utbildningsarrangören och föräldrarna är oense om vilket stöd barnet behöver för sitt lärande och sin skolgång och hur stödet ska ordnas. Rättsskyddet tillgodoses inte om utbildningsarrangören inte meddelar något som helst överklagbart beslut t.ex. om att undervisningen ordnas på annat sätt eller om att en ansökan om personlig assistans nekas.

JO ansåg att bildningssektorn hade handlat i strid med lagen om grundläggande utbildning och att felet var mycket allvarligt då man beaktar barnets intresse. Enligt lagen om grundläggande utbildning kan en elevs studier ordnas på ett sätt som avviker från den allmänna ordningen t.ex. under sjukdom. JO betonade att man inte kan befria en elev från studieplikt på basis av sjukledighet ordinerad av läkare. Också i dessa situationer kvarstår principen att kommunen har ansvaret att anordna undervisning i enlighet med läroplanen åt eleven.

Varje elev har lika rätt till undervisning och till det stöd som behövs för att ta del av den. I fallet hade barnet kunnat delta i bara en liten del av läsåret och läroinnehållet på grund av sitt hälsotillstånd. Under hela vårterminen hade barnet endast ca 40 skolgångstimmar. Baserat på ett läkarutlåtande hade skolan ansett att barnet är sjukledigt och att det går i skola på halvtid efter möjlighet. Största delen av tiden hade barnet hemskolats av sin mamma enligt ett veckoschema från skolan (2426/4/15).

Bemötande och begränsningsåtgärder

JO ansåg det klarlagt att en anställd på ett servicehem hade kränkt människovärdet för en person med funktionsnedsättning som behövde specialomsorger. Den anställda hade skrikit åt personen efter att denna hade fört ljud i dagrummet. Den anställda hade använt ett osakligt språk och dessutom kränkt klientens rätt till god vård och tillräcklig omsorg genom att hota med att klienten blir utan mat nästa dag om hen inte är tyst.

JO ansåg det viktigt att ansvarspersonen för servicehemmets service i fortsättningen ägnar uppmärksamhet åt personalens kompetens och arbetsmotivation, vid behov genom att ordna arbetshandledning (4878/2/14).

JO ansåg att en rehabiliteringsenhet hade handlat på ett klandervärt sätt då den eventuellt hade äventyrat rättsskyddet och rätten till gott bemötande för en person. JO ansåg att man på rehabiliteringsenheten endast hade identifierat en del av de åtgärder med vilka man *de facto* hade begränsat personens självbestämmande och grundläggande fri- och rättigheter. Eftersom personalen inte hade identifierat alla använda begränsningsåtgärder hade de inte heller kunnat komma överens med föräldrarna i förväg om alla begränsningsåtgärder som kan vidtas i samband med specialomsorgerna.

Baserat på redogörelsen verkade det som om personen eller personens föräldrar inte hade fått en redogörelse av åtgärdsalternativen på det sätt som föreskrivs i 5 § i klientlagen, och man hade inte eftersträvat att ge klienten socialvård i samarbete med denne och med respekt för klientens självbestämmanderätt (1074/4/15*).